

Nota's bij een oude tekst

Jan Blommaert

Taalkundige UIA en redactielid Samenleving en politiek

De ideologische debatten die in dit land plaatsgrijpen, gaan vrijwel allemaal door onder de noemer 'vernieuwing'. Die vernieuwing heeft de partij of de beweging als object: ze moet uitmonden in een nieuwe naam, een nieuw leiderschap, een nieuw soort leden, en een nieuwe structuur van de verschillende geledingen van de partij. De vernieuwing is echter ook steeds een vernieuwing van ideeën, cosmetisch of ten gronde. Er moet steeds een nieuwe tekst zijn, waarin de partij zichzelf en haar doelstellingen op een nieuwe manier omschrijft. Zonder die nieuwe tekst kan er geen vernieuwing plaats grijpen. Maar in het debat over vernieuwingspogingen ontsnapt die tekst merkwaardig genoeg vaak aan de aandacht, en wordt hij slechts oppervlakkig bekeken. Men concentreert zich liever op de vernieuwing qua politiek personeel, qua sfeer, logo, naam, imago of huisstijl.

Toch zijn teksten buitengewoon interessant. Ze zijn, veel meer dan de oppervlakkige attributen van vernieuwing, een bewijs van ideologische continuïteit of ideologische breuklijnen. Ze geven ook meer zicht op hoe een partij of een politicus zichzelf invult, zichzelf voorstelt als partij of politicus. Confrontaties met teksten kunnen bepaalde vragen herprofilieren en een nieuwe dimensie geven. Ze kunnen een debat aanscherpen, en er nieuwe vragen aan toevoegen. Het is een essentiële voedingsbodem voor een vruchtbaar ideologisch debat.

Ter illustratie, deze lichtvoetige oefening. Op 3 oktober publiceerde *De Morgen* op haar opiniëpagina de tekst van een toespraak van Luc Van den Bossche, minister van onderwijs, gehouden naar aanleiding van de opening van het academiejaar aan de RUG ... in 1970, toen Van den Bossche voorzitter van de Gentse studentenorganisatie was. De reden hiervoor was het feit dat deze tekst geciteerd was door Marleen Renders,

Van den Bossches opvolgster als opperhoofd der Gentse studenten, tijdens de opening van het academiejaar 1995-1996. Minister Van den Bossche zat als eregast in het publiek.

De tekst is prachtig. Het is een klassiek staaltje polemische retoriek, dat blijk geeft van een grote vertrouwdheid met de puntige schrijfsels van Marx, Lenin en Mao. De jonge Van den Bossche wisselt drie grote stijlkenmerken af: marxistisch jargon, harde confronterende taal en sarcasme. En alles staat mooi op zijn plaats. Het marxistische jargon duikt op wanneer hij aan zelfbeschrijving doet of een analyse van de 'reële toestand' geeft. We lezen dan, bijvoorbeeld, de volgende analyse: "Daar waar vroeger het universitair diploma voorbehouden was aan de zonen en dochters van de heersende klasse, zal het nu ook verleend worden aan de zonen en dochters van de gewone burgerij. En de arbeidersklasse blijft in uitzonderlijk geringe mate vertegenwoordigd, maar haast totaal worden zij geweerd die niet leven volgens het versterkte burgerlijke gedragspatroon. Zij zijn te gevaarlijk voor de gevestigde machten". De confronterende taal treedt op wanneer de eigen voornemens en acties beschreven worden. Aan toenmalig minister van onderwijs Vermeulen zegt Van den Bossche: "wij beloven hem moeilijkheden", en hij verzekert hem van het feit dat de studenten "zullen verhinderen" dat hij nog verder gaat. Het establishment krijgt de volgende waarschuwing mee: "Wij zijn er ons van bewust dat de tegenstander machtig is. Daarom ook zullen wij niet frontaal aanvallen maar zullen wij hem dagelijks last en moeilijkheden berokkenen". Deze confronterende taal schept een indruk van macht, want ze zet de reële machtsverhoudingen retorisch op hun kop. De studenten, die Van den Bossche elders als de "mindere klasse" en de "verdrukten" beschrijft, zetten hier een grote borst op, en bedreigen de

groep die in realiteit de lakens uitdeelt. Het is een typisch verzetsdiscours, dat een illusie van macht verleent aan de machtelozen. Het derde stijlkenmerk, sarcasme, versterkt dit effect nog. De tegenstander wordt geridiculiseerd en gekleineerd. De academieraad wordt als volgt gegispit: "Deze vergadering gaf reeds heel dikwijls blijk van haar doelbewuste vooruitstrevendheid zoals twee jaar geleden toen ze zo lief was een lastig en stout student uit te sluiten en zestien anderen te bedenken met een vaderlijk pak slaag voor de broek". Er spreekt een enorm superioriteitsgevoel uit deze retoriek, geschraagd door het besef dat men een superieure analyse van de realiteit in pacht heeft: die van Marx.

De Morgen liet verstaan dat het citeren van deze toespraak door Marleen Renders wel een schok voor Van den Bossche moet geweest zijn. Het is op dit punt dat deze tekst relevant wordt in de context van een ideologische vernieuwingsoperatie. Dit schokeffect houdt immers de suggestie in dat Van den Bossche vervreemd is van zijn oorspronkelijke, robijnrode gedachtengoed. Kwaadwillig geparafraseerd luidt dit dat Van den Bossche een salonsocialist geworden is. Het publiceren van die tekst heeft ongetwijfeld ook die ironische dimensie: gezichtsverlies of gêne berokkenen aan een socialistisch minister, door hem te confronteren met zijn marxistisch verleden op de barrikaden van de studentenactie. Het suggereert een kloof tussen de marxistische roots van deze generatie socialistische leiders, en hun huidige, van Marx vervreemde praktijk aan de top van het partij-apparaat. Het engagement dat ze bezaten ten tijde van hun recrutering in de partij komt over als verwaterd en uitgehold, en dit alles wordt geïnterpreteerd als een verwijt.

Op zich is dit vanzelfsprekend een oppervlakkige interpretatie, waarbij men Marx associeert met een bepaald jargon of een bepaalde stijl. Wie geen marxistische fraseologie uitkraamt, is geen marxist. De continuïteit in de thematiek wordt daardoor over het hoofd gezien. De Gentse studentenleidster greep naar de oude tekst omwille van de twee centrale thema's van die tekst: inspraak-democratisering en relevantie van het universitair onderwijs. Beide thema's kregen ook bij haar een voorkeursbehandeling, zij het in een

neutraler, minder confronterende stijl. Technisch hoeft het citeren van die tekst dan ook geen 'schok' of verwijt aan het adres van de minister te zijn: het kon net zo goed een uitdrukking zijn van hoop in Van den Bossches politiek inzicht, vertrekkende van een aantal gedeelde - en dus continuë - standpunten in beide toespraken. Het citaat hoeft niet ironisch te zijn, het kan ook een rechtstreekse politieke verwantschap aanduiden.

Bovendien zijn er ook voldoende argumenten om de tekst te relativiseren. De tekst kan maar schokken wanneer men hem ontdoet van zijn historische en culturele context: die van een studentenleider vlak na mei '68, vijftientig jaar jonger dan de huidige minister van onderwijs, en op een moment dat *talking dirty* tegenover het establishment een deel van de habitus van studentenleiders was ("Monsieur le Ministre, vous êtes un fasciste"). Het feit dat Van den Bossche de polemische Marx imiteert, is historisch gezien een haast triviaal gegeven.

Toch is de tekstuele overplaatsing belangrijk, en mag men ook de bijbedoelingen en neveneffecten niet minimaliseren. Met een knipoog stellen we vast, net op een moment dat Louis Tobback zich in *Humo* beklaagt over het feit dat het linkse gedachtengoed te lang de speeltuin van de mei '68-generatie is geweest, dat de *soixante-huitards* blijkbaar ook in de partijtop zitten. *Quid* de SP en mei '68? Maar er is meer. Het feit dat de tekst in 1995 bij velen een schampere glimlach ontlokt - zie eens wat er van onze revolutionair geworden is - is een aanwijzing van een ideologische vraagstelling aan het adres van de SP. De vraag kan bot geformuleerd worden: waar zit Marx? Is met het jargon ook de integrale Marx verdwenen? Of zachter: waar moeten we het socialistische project gaan zoeken in een aantal beleidsmaatregelen van socialistische politici? Kunnen een aantal beleidsmaatregelen überhaupt nog uitgelegd worden in termen van een socialistisch project?

Het ironische effect dat de confrontatie met de oude tekst op vele lezers heeft, ontstaat immers door een waargenomen verschil tussen twee socialismen: het oude, dat van de roots, enerzijds, en het nieuwe anderzijds. Van het eerste droomt men dat het travaillistisch, ultra-links,

utopisch en emotioneel was; van het tweede droomt men dat het een zakelijk, pragmatisch, anti-theoretisch en eigenlijk on-socialistisch fenomeen is. De tekst van Van den Bossche versterkt in al zijn flamboyante fraseologie het nostalgische beeld van de socialistische roots, en het scherpt als zodanig de vraag naar verduidelijking verder aan. Dit is, in courante taal gezegd, een *imago-probleem*. Het verschil in waarneming tussen beide socialismen is immers niet vanzelfsprekend, en het kan ook niet herleid worden tot een haast organische *aggiornamento* van socialistische theorie en praktijk aan de veranderende historische omstandigheden. Het behoeft een ide-

ologische verklaring. De kwestie is er immers één van klassiekers, van onaanvechtbare uitgangspunten, van essentiële verschillen tussen socialistische politiek en andere politiek.

In de aanloop naar ideologische herbronning binnen de SP lijkt een confrontatie met de oude bronnen niet overbodig. Marleen Renders en *De Morgen* hebben aangetoond dat die oude bronnen anders wel uit eigen beweging op de SP afkomen, en 'schokken' kunnen veroorzaken, zonet in de ogen van de socialisten zelf, dan wel in de ogen van waarnemers, sympathisanten en leden.